

Szempontok a felnőttoktatás etikájához

*A műveletlen föld csak gazt terem:
A lélek is csak úgy emelkedik
A józanság tisztább világához,
Ha tudományok és ismeretek
Tárából gazdag zsákmányt gyűjt magának.*

BERZSENYI DÁNIEL

A felnőttek oktatása, nevelése századunk pedagógiájában nem annyira újdonsága, mint inkább fontossága miatt a neveléstudomány előterében követel helyet magának. A sokat emlegetett információrobbanás arra a felismerésre vezetett, hogy a közép- és főiskolák tananyagát tovább terhelni nem lehet. Az ismeretanyagának mindössze kisebb és főleg alapvető részei tarthatók meg a korlátozott mederben, ami szerény lehetőség, ha azt vesszük, hogy például az orvosi ismeretek tára tíz-évenként megkettőződik. Így hát parancsoló szükségesség a továbbtanulás, a „permanens nevelés“.

Hiba volna élesen elkülöníteni az oktatást és a nevelést, hiszen az is nevel, aki felnőtteket tanít. Mégis az árnyalatok bizonyos mértékig feljogosítanak arra, hogy hol egyik, hol másik szó használatával éljünk.

A társadalom napjainkban sokkal igényesebb; mélyebb etikai, nagyobb szellemi és magatartásbeli törvényeket támaszt, mint bármikor, roppant felelősséget hárítva nevelőre, oktatóra. Nincs olyan társadalmi réteg, foglalkozási ág, ahol a felnőttek nevelése, szakmai képzettségük fokozása, továbbképzésük ne róna feladatokat a pedagógusokra, szociológusokra, intézményekre és vállalatvezetőkre egyaránt. **A felnőttek nevelése korunkban közügy, állami érdek és feladat, amelyet át-meg átszönek az etikai megfontolások és követelmények.**

A tömegkommunikációs eszközök, főként a sajtó, de a könyvkiadás is, több irányból közelítik meg a problémát, a használt elnevezések változatossága is erre mutat. Olvasunk közművelődésről, kulturalizálásról, tudományterjesztésről, továbbképzésről, permanens nevelésről stb.

Régi megállapítás, hogy az egyén nevelése a szülői házban, napközi otthonban kezdődik, s a beiskolázottsági szakaszon át egészen a „meglett“ korig ível. Mégsem hiba kiragadva tárgyalnunk a felnőttek nevelését. A főiskolások felnőttek, ezért rájuk is vonatkozik néhány mondanivalónk. De gondolnunk kell az ún. látogatás nélküli, levelező és más, kötetlenebb oktatási formákat igénybe vevő hallgatókra is, mert a felnőttnevelés intézményesített keretei között tanulnak.

A szakképesítés nagyobb része a felnőttkorra esik, az egyetemek, főiskolák tanulói kivétel nélkül valamely szakma, élethivatás megkezdésére, majd tisztessé betöltésére készülnek. Szerencsés — és bizony ritka — esetben hoznak magukkal elégséges alaptudást a középiskolából. Ennek a jelenségnek az elemző kritikájára ezúttal nem térek ki. De azért egy biológiai példával szemléltetett észrevételt megengedek magamnak. A csikó aránytalanul fejlett lábai már a születés pillanatában jelzik, hogy azonnal lábra kell állnia. A csecsemőnek törzséhez, végtagjaihoz viszonyítottan nagy koponyája mutatja, hogy végtére is „észlény“ jött a világra. A középiskolák utolsó egy-két évében a diákok már csak a rettegett főiskolai felvételi vizsga anyagából fejlesztik tudásukat, a többi mellékes számukra; a valóság az, hogy ők csak a felvételi előkészítőjének tekintik az iskola utolsó évcinek munkáját, s ebben jóindulatú tanáraik csendes hozzájárulását élvezik, akik többnyire szülőik is, tehát megértő emberek. Ha például fizika-, kémia-, matektudásukat aránytalanul fejlesztik, úgy fognak „beérni“, hogy a többi „testrészükhöz“ satnya marad. Az egyetemen ezért sok mindent pótolniuk kell. A tátongó örök másrészt a középiskolák tananyagának zsúfoltságából adódnak.

Kétségtelen: a korszerű szakműveltség és szakképzés hatalmas területeit bebarangolni lehetetlen, mert figyelmüket a legfontosabbakra tanácsos koncentrálniuk, arra a tudásra, amelynek birtokában mint mérnökök, tanárok, ügyvédek stb. dolgozni fognak. De már a főiskolán is óvakodni kell a szűk és merev szakmaiságtól, ennek pedig az ellenszere a sokoldalú önművelésre való lankadatlan kedv felkeltése és ébren tartása.

A szakmai kiképzés tartalmára, módszertanára vonatkozó tanácsokkal, útmutatásokkal nem láthatjuk el az olvasót, hiszen „ahány ház, annyi szokás“, ahány szakma, annyi módszer, metodológia szükséges. Mindössze általánosságokra szorítkozunk, ami mindig kockázatos vállalkozás, mert nem konkrét, és nem minden téren érvényesíthető.

Az a tanár, aki saját tárgyát más, éppoly fontos szaktárgyak rovására abszolutilizálja, s a diák idejét, figyelmét minden mástól elvonja — műveletlen embereket nevel. Az ilyen, etikai szempontból is elmarasztalható, erőszakos pedagógusnak eszébe sem jut, hogy az egyetemi hallgató mégiscsak ifjú ember, akinek más jogos kulturális igénye, kedvtelése, szabadidő-szüksége is lehet. Ezért ugyancsak kiérdemli a szakbarbár minősítést. Szakmai és pedagógiai inkompetenciájáról nevezetesen az a professzor — és ismerek ilyen —, aki a vizsgán számadatok tömegét követeli, jóllehet a gyakorlatban erre elvételre lehet szükség, és ha igen, akkor a szakkönyvek táblázatai könnyen kiségitenek.

Egy rövid neveléstudományi tanulmánynak nem lehet célja a pedagógusok korholása, etikai leckéztetése. Mégsem állhatom meg, hogy el ne mondjam: a kiváló ideggyógyász tanártól, Miskolczy Dezsőtől hallottam először a pedagógiai alázatról. Valóban, nem tűndökölni kell a katedrán, nem elkápráztatni a hallgatókat vélt vagy valódi nagy tudásunkkal, hanem inkább azt kell érzékeltetni, milyen parányi az egyetlen ember által birtokolt ismeretanyag a szüntelenül terebélyesedő tudományok egyetemességéhez képest.

A felsőoktatás problémáival világszerte foglalkoznak, mert megoldhatatlannak tűnnek. Sajnos, a kérdések csak egyes vetületeit tárgyalják. Vitatják az egyetemek és más felsőfokú iskolák kötelező előadásainak jelentőségét, értelmét, a szemináriumok módszertanát, a vizsgáztatás ésszerűsítését és egyebeket. E vitáirak jó része nem kísérleti kutatások, jól szervezett anketók eredményét hasznosítja. Általános értékű, átfogó főiskolai reform létrehívására nem elegendők, nem is alkalmasak.

Tanulságos volna annak vizsgálata, vajon miért nem vonja maga után, miért nem emeli magához a gazdasági és a társadalmi fejlődés az oktatás színvonalát. Ennek egyik oka az, hogy hajlamosak vagyunk a konzervativizmusra, úgy nevelünk, ahogy minket is neveltek. Ott kísért a múlt a gondolkozásunkban, felfogásunkban, az oktatómunkánkban. Sok a felvetett probléma. Egyben azonban elvileg mindenki egyetért: a megoldás nem lehet mennyiségi jellegű. Nem az információk közlésének fokozása, a tankönyvek telegyömészölése s az órák számának növelése a járható út.

Jó volna, ha a főiskolák és a továbbképző intézmények nem támasztanának több igényt a tanulók teherbíró képességével szemben, mint amennyit elviselni pszichés károsodás nélkül lehetséges — erre int egy pszichiáter. Az alacsony mérce ellankadáshoz, az egyén értékcsökkenéséhez vezet. A túlzott igény a tanult tárgynak, ha nem éppen a szakmának gyűlöletét plántálja főként a fiatalok oly érzékeny lelkébe. A megállapítás logikus és eléggé hangzatos; igen ám, de ki állapítja meg, mennyi az a „több“, vagy mennyi az a „kevesebb“? Annál is inkább nehéz ennek megállapítása, mert a tanulók értelmi képességei sem egyformák.

Ami az egyetemi hallgatókat, sőt a továbbképzés útján haladókat illeti, számítani kell a mennyiségileg túlaradt igények lélektani romboló hatásával, kiváltképpen, ha szüntelen rémitgetéssel, zsarnoki megnyilvánulásokkal kisebbségi érzéseket keltenek, önvádat ébresztenek bennük. Máskor pedig valamilyen védekező-gátló hatás folytán a tanuló passzivitása lesz a következő. Felvetődik a kérdés: hogyan szeressék a szakmát, a foglalkozást, amelyet szeretetre nem méltóan tanítanak szeretetre nem méltó pedagógusok, akiket mégis megvédelmezhetünk, mert olykor túlhajszoltak és kimerültek, olyannyira, hogy igazságtalanság volna egykönnyen pálcát törni felettük. Végtére is e tekintélyt romboló világban lehet-e etikai szárnyalást várni olyanoktól, akiket mindegyre visszahúz a tanügyi reformok gyors egymásutánja, kezdeményező törekvéseik félreértése és fékezése, tekintélyük csorbítása s egyéni életük sok-sok nehézeke.

A diákhumor és lelemény az elégedetlenség levezetéséül különféle reakciókkal felel. Mérlegre teszik vaskos tankönyveiket, s kilogrammban fejezik ki, milyen súly nehezedik rájuk egy szemeszterben. Vagy: a megtanulandó oldalszámot adják össze, s elképesztő eredményre jutnak. Mi más tehetnének? Egetően szükséges lenne egy-egy tankönyv adathalmazának megkritikálása, szelektálása. A baj onnan származik, hogy a jegyzet- és tankönyvíróknak nincs mersük a „lomtalanításra“, arra, hogy hagyják el mindazt, ami elavult, és ami talán még érvényes, de nem nélkülözhetetlen. Arra kellene biztatni a szerzőket, és fel lehetne jogosítani erre a tanárokat is, hogy az alapelveket tanítsák, az ismereteket adagolják úgy, hogy a lényeges maradjon, a pelyvát pedig szét fújni. Ezt a műveletet pedagógusok végezzék, mert a diák nem mindig képes elkülöníteni a lényeges a lényegtelenről,

azt látjuk nem is egyszer: éppen ez utóbbit, vagyis a haszontalant vési legmélyebben az emlékezetébe.

Egyébiránt az információk roppant tömege a tanárookra is nyomasztólag hat. Ettől a tehetőtől azzal igyekeznek megszabadulni, hogy ádáz módon küzdenek (például a főiskolai tantervek, órarendek kidolgozásakor) azért, hogy egy-egy tantárgyra — mert mindenkié a „legeslegfontosabb“ — minél nagyobb óraszám jusson. A tankönyvtervezők és -szerzők, mint említettem már, az oldalszámot növelik lankadatlanul, a jelszó a sportpályáról kölcsönzött buzditáshoz hasonlít: „Mindent bele! Mindent bele!“

A „rövidre szabott“ tankönyveket pedig már a reneszánsz kori tudós magiszterek is kedvelték. A német Conradus Rittterhausius így ír Molnár Gergely 1556-ban Kolozsvárt megjelent latin nyelvtankönyvéről: „Laus brevibus tabulis“ — dicséret a rövid könyveknek. Érdekes kultúrtörténeti adat, hogy Dimitrie Eustatievici 1757-ben írt *Gramatica rumineasca* című kéziratos munkájára is hatott Molnár rövid könyvecskéje.

A gyakorlati kiképzés jelentősége túlon túl ismert. Mindössze emlékeztetünk, hogy a tisztán elméleti tudás elhalványodik, s ha nem rögzül az egyéni tapasztalat emlékképeihez, akkor az évek folyamán szertefoszlik az élet, a szakma hullámvéréseiben. Célszerű, hogy a tanuló gyakorlati tevékenységében az elméletivel arányos megszervezés, a hatékonyság, az életszerűség legyen az irányelv. Ezért tanácsos rámutatni a szakmai gyakorlat buktatóira, a konfliktushelyzetekre is. Az életben helyesen tájékozódó, egészséges gondolkodású emberré neveljük tanítványainkat!

Buday György: Salome (1937)